

BESKRIVELSER AV GOD PRAKSIS FOR SKOLEHELSETJENESTEN

Innhold

Barn har prosessrettigheter

Beskrivelser av god praksis

- Synlig skolehelsetjeneste
- Sjekk om barnet vet at noen har tatt kontakt
- Gjøre det trygt i første prat
- Trygg start på alle prater
- Samarbeid med barnet når foreldre ber om opplysninger
- Trygg deling av opplysninger fra eller om barnet til fagfolk
- Skrive i samarbeid med barn
- Sende barn trygt til andre tjenester
- Gjøre samarbeidsmøter trygge
- Sende bekymringsmelding i samarbeid med barn

Trygg informasjon om vold og overgrep

- Før undervisningen
- Under undervisningen
- Etter undervisningen

Begreper

Barn = barn 0-18 år (FNs barnekonvensjon), med alle slags smerteuttrykk, symptomer eller diagnoser.

Voksne = alle voksne i skolehelsetjenesten, uansett utdanning eller yrke

Trygghetsperson = en person barnet er trygg på og selv har valgt (f.eks lærer på skolen, rådgiver, venn, trener osv, i tillegg til foreldre)

Barn har prosessuelle rettigheter

Barnekonvensjonen har siden 2003 vært en del av norsk lov gjennom menneskerettsloven. De generelle hovedprinsippene i barnekonvensjonen står også i Grunnloven § 104. Grunnloven er Norges øverste lov. Barn er også omfattet av de generelle menneskerettsbestemmelsen i blant annet den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK).

Grunnloven, EMK og barnekonvensjonen går foran annen lovgivning. Det betyr at norske særlover skal forstås og tolkes i lys av barns menneskerettigheter.

Barnekonvensjonen gir barn noen prosessuelle rettigheter. Alle handlinger og avgjørelser overfor barn skal som utgangspunkt alltid ta hensyn til hva som er til barnets beste. Før barnets beste kan vurderes må disse rettighetene sikres:

1. Barnets rett til å få informasjon,
2. Barnets rett til å uttale seg fritt, og
3. Barnets rett til respekt for privatliv.

Prosessrettighetene må forstås og ivaretas i sammenheng. Man må tenke på barnets beste som målet, og de tre øvrige rettighetene som fremgangsmåter og nødvendige komponenter for å nå dette målet. Rettighetene er ikke tilstrekkelige hver for seg - de er avhengige av hverandre for å ivareta barn på best mulig måte.

Barn skal sikres disse rettighetene når det skal foretas en handling/avgjørelse som berører barn. Dette utløser en plikt til å sikre prosessrettighetene for barn. Disse rettighetene gir ikke barn krav på en type tjeneste eller en bestemt handling eller avgjørelse, men de er avgjørende for hvordan man skal gå frem før man skal ta avgjørelser eller handlinger som berører barn. Dette gjelder ikke bare rettslige prosesser, men alle prosesser, undersøkelser, fremgangsmåter, beslutninger, vedtak og avgjørelser som berører barn.

Beskrivelser av god praksis

Synlig skolehelsetjeneste

Dette kan gjøres gjennom:

- Synlig informasjon på skoler og andre steder der barn er
- Besøke skoleklasser for å fortelle hva skolehelsetjenesten er, hvem de voksne der er, hvordan få hjelp der og hva de kan hjelpe med
- Film som kan vises i klasser og legges ut på sosiale medier der unge forteller om hvordan de har opplevd skolehelsetjenesten og hva de tenker tjenesten kan hjelpe med. Voksne kan fortelle om hva skolehelsetjenesten kan hjelpe med, hvordan komme i kontakt, og hvem de voksne der er.

Sjekk om barn vet at noen har tatt kontakt

Den voksne gjør dette:

- Sjekker med den voksne som kontakter skolehelsetjenesten om barnet vet at skolehelsetjenesten er kontaktet, om barnet har fått informasjon og om barnet har fått sagt trygt hva de mener om at skolehelsetjenesten blir kontaktet
- Hvis barnet ikke vet at skolehelsetjenesten er kontaktet, ber skolehelsetjenesten om at den andre voksne snakker med barnet igjen for å gi informasjon om spørre om barnet ønsker å snakke med skolehelsetjenesten

Gjøre det trygt i første prat

Den voksne gir informasjon om:

- Litt om seg selv og hva skolehelsetjenesten kan hjelpe med
- Hvorfor skolehelsetjenesten vil snakke med barnet, hvis barnet ikke selv har tatt kontakt
- Barnet kan velge hvem av de voksne der barnet vil snakke med, hvis det er mulig
- Barnet kan ha med en person barnet er trygg på
- Barnet kan selv velge hvor det skal snakke med skolehelsetjenesten, så langt det er mulig, f.eks gåtur, park, koselig kontor

Trygg start på alle prater

Den voksne gjør dette:

- Snakker med barnet alene eller med barnets trygghetsperson hvis barnet ønsker det
- Forteller om og lar barnet si hva det tenker om det hvis den voksne har fått vite eller lest noe om barnet
- Gir informasjon om at ingenting av det barnet sier i praten deles videre uten at barnet først får vite og får si meningen sin trygt om det

- Gir informasjon om at noe av det som blir snakket om i praten blir skrevet ned, men at barnet får vite hva som er skrevet og får si hva det tenker om det, før det lagres i noe system der andre kan se det

Samarbeid med barnet når foreldre ber om opplysninger

I prat med foreldre gir den voksne informasjon om:

- At den voksne må snakke med barnet før den kan avgjøre om opplysninger om barnet kan deles eller ikke.
- At den voksne kommer til å ta kontakt med foreldrene etter å ha snakket med barnet
- At den voksne kommer til å ta den endelige avgjørelsen om opplysninger skal deles, ikke barnet eller foreldre

Den voksne gjør dette i prat med barnet

- Forklarer at foreldre ønsker opplysninger, hva de ønsker og hvorfor
- Spør barnet hva det tenker om å dele opplysninger
- Prøver å forstå hvorfor hvis barnet ikke vil at opplysninger skal deles
- Hvis barnet fortsatt ikke vil at noe skal deles, vurderer den voksne om deling kan vente. Den voksne vurderer risikoen ved at barnet f.eks kan miste tillit til en/flere voksne
- Barnets mening er viktig når det bestemmes om det er nødvendig at noe skal deles og hva som er nødvendig at deles
- Hvis det bestemmes at noe skal deles, snakk sammen med barnet hvordan delingen kan skje på tryggest mulig måte: hvilke av foreldrene kan det fortelles til, når kan det deles, hvordan det kan deles

Den voksne kan f.eks stille disse spørsmålene til barnet

- Hva tenker du om at jeg tenker å fortelle dette videre?
- Hvorfor vil du/vil du ikke at jeg forteller det videre?
- Hva tror du kan skje hvis foreldrene dine får vite dette?
- Er det noe du ønsker/ikke ønsker at jeg forteller videre?
- Hvorfor ønsker du ikke at jeg forteller det videre?
- Når og hvordan tenker du at jeg kan fortelle dette?
- Ønsker du å være med når dette fortelles?

Trygg deling av opplysninger fra eller om barnet til fagfolk

Den voksne gjør dette:

- Forteller hva den vurderer å dele, til hvem og hvorfor
- Spør hva barnet tenker om å dele. Hvis barnet ikke vil, prøver den voksne å forstå hvorfor

- Hvis den voksne etter å ha snakket med barnet tenker at noe må deles, forklares det til barnet
- Hvis barnet fortsatt ikke vil at noe skal deles, vurderer den voksne om deling kan vente. Den voksne vurderer risikoen ved at barnet f.eks kan miste tillit til e/flere voksne
- Barnets mening er viktig når det skal bestemmes om det er nødvendig at noe deles og hva som er nødvendig at deles
- Hvis det bestemmes at noe skal deles, snakk sammen med barnet hvordan delingen kan skje på tryggest mulig måte: hvem kan det deles til, når det kan deles, hvordan det kan deles

Den voksne kan f.eks stille disse spørsmålene:

- Hva tenker du om at jeg vil fortelle om dette videre?
- Hvorfor vil/vil du ikke at jeg forteller det videre?
- Hva tror du kan skje hvis andre fagfolk får vite dette?
- Er det noe du ønsker/ikke ønsker at jeg forteller?
- Hvorfor ønsker du ikke at jeg forteller?
- Er det noen voksne du tenker det er bedre at jeg forteller det til, eller noen voksne du tenker at jeg ikke skal fortelle det til?
- Når og hvordan tenker du at jeg kan fortelle dette? Vil du være der?

Skrive i samarbeid med barn

Den voksne gjør dette:

- Forteller hva den vurderer å skrive, hvorfor og hvem som kan lese det
- Spør hva barnet tenker om det som skal skrives. Hvis barnet ikke vil at noe skal skrives, spør den voksne og prøver å forstå hvorfor
- Prøver å finne ut sammen med barnet om det er en måte å skrive det på som kjennes tryggere for barnet: bare skrive noe, skrive på en annen måte, vente med å skrive det
- Ta barnets mening på alvor og vurderer hvilke konsekvenser det kan ha å skrive noe selv om barnet ikke vil. At barnet kan miste tillit til en/flere voksne blir med i denne vurderingen
- Skiller tydelig mellom det barnet har sagt og det den voksne mener i det som skrives.
- Passer på å skrive snilt om barnet, og å få frem styrkene til barnet i det som skrives

Sende barn trygt til andre tjenester

Den voksne gjør dette:

- Forteller at den vurderer å sende barnet til en annen tjeneste, hvorfor og hva den andre tjenesten kan hjelpe med
- Spør barnet hva den tenker om å sendes til en annen tjeneste
- Prøver å forstå hvorfor hvis barnet ikke vil sendes videre
- Tenker sammen med barnet om det kan gjøres på en tryggere måter f.eks

- å ringe tjenesten sammen, for at de kan forklare hva de kan hjelpe med
- Hvis barnet fortsatt ikke vil, tenker den voksne nøye over konsekvensene av å henvise, før den bestemmer. Den vurderer om henvisning kan vente og hvilke konsekvenser det å miste tillit kan få. Barnets mening er viktig i beslutningen av om barnet skal henvises
- Hvis henvisning skal sendes, må det som skal skrives bli riktigst mulig, sett fra barnet. Spør barnet hva det tenker bør stå. Hvis den voksne vil skrive noe som barnet ikke kjenner igjen eller er enig i, må det tydelig stå at dette er den voksnes mening

Gjøre samarbeidsmøter trygge

Planlegge møtet

- Forteller om at det skal være møte, hvorfor, hva de skal handle om, hvilke voksne det er tenkt at skal være der
- Spør om hva barnet tenker om et sånt møte. Hvis barnet ikke vil at møtet skal gjennomføres, prøver den voksne å finne ut hvorfor
- Barnets mening er viktig når det bestemmes om møtet skal gjennomføres eller ikke

Gjennomføringen av møtet

- Spør om det kjennes trygt med de voksne som skal være med på møtet. Barnet får si om det er noen voksne som kan være der, for at det skal bli tryggere.
- Avtaler med barnet hva det er greit at snakkes om i møte og hva det ikke vil at skal snakkes om i møtet.
- Planlegger sammen med barnet om det er lurt å lage et tegn el. som barnet kan vise for å pause eller stoppe møtet (f.eks dytte i armen til den voksne, tegne kyss på et ark eller noe annet som barnet kjenner det er trygt å gjøre)
- Passer på at bare de voksne som det er avtalt at skal være på møtet er der og at det som er avtalt med barnet, snakkes om. Hvis noe kommer opp underveis, sjekkes dette av med barnet, før det snakkes om.
- Tar ansvar for å pause eller avslutte møte, hvis barnet viser tegnet som er avtalt for dette.
- Forklarer hva det er tenkt skal skrives i referat og hvem som senere kan lese det. Barnet får uttale seg om det som er tenkt skrevet, om det er noe det mener ikke skal skrives og om noe annet bør være med. Barnets mening om hva som skrives i referat er viktig i beslutningen om hva som skal skrives i referatet.

Sende bekymringsmelding i samarbeid med barn

I prat med barnet ved bekymring gjør den voksne dette

- Gir informasjon om hva den voksne er bekymret for
- Gir informasjon om at ingenting av det barnet sier i praten vil bli delt videre uten at barnet har blitt snakket med om det først
- Spør hva barnet tenker om det den voksne er bekymret for

Når det vurderes å sende bekymringsmelding til barnevernet

- Gir informasjon om at den vurderer å sende bekymringsmelding til barnevernet, hva det er og hvorfor
- Gir informasjon om hva barnevernet er og hva de kan hjelpe med
- Spør hva barnet tenker om at bekymringsmelding sendes
- Prøver å finne ut hvorfor, hvis barnet ikke vil at bekymringsmelding skal sendes
- Spør barnet om det kan gjøres på en tryggere måte. F.eks. ved å vente litt, bestemme sammen hva som skal stå i meldingen eller sammen ringe barnevernet, sånn at barnet kan høre fra dem hva som skjer hvis bekymringsmelding sendes.
- Tar det barnet sier på alvor og vurderer hvilke konsekvenser det kan ha for barnet å sende bekymringsmelding uten at barnet ønsker det. At barnet kan miste tillit til en/flere voksne, må være en del av denne vurderingen.
- Lar barnets mening om å sende bekymringsmelding være viktig i vurderingen og beslutningen om melding skal sendes.
- Hvis melding skal sendes, inviteres barnet så langt det er mulig, til å si noe om hva det tenker skal stå i meldingen og hva som ikke kan stå. Den voksne husker at det er barnet som oftest skal leve videre sammen med de voksne meldingen handler om, også etter meldingen er sendt
- Når bekymringsmeldingen sendes, fortsetter den voksne å følge opp og snakke med barnet, for å gjøre det tryggest mulig for barnet. Den kan også tilby å bli med barnet i samtaler med barnevernet

Trygg informasjon om vold og overgrep

Før undervisningen

Gir informasjon til foreldre

For noen barn kan det være avgjørende at foreldre ikke vet nøyaktig når undervisningen om vold og overgrep skal skje. Hvis foreldre vet dette, kan de påvirke hva barn kan fortelle, eller holde barn hjemme fra undervisningsdagen. Helsepsykeleier kan ikke vite hvilke barn dette gjelder. På foreldremøtet som skolen har i starten av skoleåret, kan foreldre informeres om at skolen har som rutine at alle førsteklassinger i løpet av skoleåret, skal ha undervisning om vold og overgrep. Dette kan helsepsykeleier informere om som et supplement til de andre læringspunktene som barn har i første klasse.

Prøve å finne ut om alle barn har en trygghetsperson

Før undervisningen, kan det være lurt at helsepsykeleier prøver å finne ut om alle barn har en voksen de er trygge på, og kan snakke ærlig og fortelle viktige ting til. Alle barn må bli spurt om dette, alene. Dette er viktig for at barn skal kunne ha muligheten til å fortelle, selv om det ikke er til helsepsykeleier. Kunnskap fra barn viser at denne voksne ikke kan være foreldre, da dette kan være utrygt for mange barn. Dette betyr ikke at foreldre ikke kan være med på prater ol. sammen med barnet som forelder og ikke trygghetsperson. Alle barn kan ha en trygghetsperson som ikke kan være en forelder. Hvis helsepsykeleier ikke har hatt kontakt med barnet før, kan det lages en avtale med skole og/eller SFO om at de kan hjelpe til med dette.

På undervisningsdagen

Undervisning tidlig på dagen

Undervisningen bør ikke skje på slutten dagen og ikke rett før helg eller ferier. Dette for at det skal bli lettere for barn å si ifra hvis de opplever vold eller overgrep, eller hvis det er andre ting de tenker på, etter undervisningen. Når undervisningen er tidlig på dagen og ikke rett før en helg eller ferie, kan det bli lettere for voksne som har vært tilstede under undervisningen, å være tilgjengelig hvis det er noe barn lur på eller vil fortelle om.

Fokus på trygghet

Trygghet i klasserommet vil være avgjørende for om undervisningen oppleves trygg for barna. Derfor bør helsepsykeleier ha fokus på å gjøre det tryggest mulig i klasserommet. Alle voksne som er tilstede kan f.eks. fortelle litt om hvem de som person. I tillegg til helsepsykeleier, kan kontaktlærer og miljøarbeider, være tilstede under undervisningen, for å sikre at barna vet at det er flere forskjellige voksne de kan ta kontakt med etter undervisningen.

Informasjon i klasserommet til alle barn

Før helsesykepleier gir informasjon om vold og overgrep, er det noen ting som kan være viktig for mange barn i en klasse å vite.

Helsesykepleier gir informasjon om:

- Det som blir sagt i klasserommet, og det barn forteller til voksne som har vært i klasserommet, blir ikke delt videre uten at barnet har blitt snakket med om det først. Sånn er det også hvis barn forteller om vold eller overgrep
- At foreldrene ikke vet at tema for undervisningen i dag er vold og overgrep
- Alle barn kan snakke med en voksen de selv er trygg på, og at helsesykepleier kan hjelpe med å få tak i den voksne
- Hvis noen av de voksne som er der i undervisningen blir redd for hvordan et barn har det, vil den voksne snakke alene med barnet etterpå
- Hvis noen av barna ønsker å snakke med en voksen etter undervisningen, er det mulig å snakke med de voksne som er der
- Helsesykepleier kommer til å prate alene med alle barna i løpet av ukene etter undervisningen
- Hva barnevernet er og hva barnevernet kan hjelpe med

Informasjon om vold og overgrep

Barn trenger konkret informasjon om hva vold og overgrep er, og eksempler på hvem som kan gjøre dette mot barn, for å kunne fortelle. De trenger også å vite hvordan det kan kjennes for dem, når de opplever vold og overgrep. Voksne kan ikke vite hvilke barn som trenger å få denne informasjon, derfor bør den gis til alle barn.

Helsesykepleier gir informasjon om:

- Fysisk vold kan være å slå, klype, sparke, lugge, klore eller dytte barn
- Psykisk vold kan være å si ting som gjør at barn blir lei seg, redd eller får vondt i magen
- Seksuelle overgrep kan være at voksne eller barn tar på tissen, rumpa eller puppene til barn. Det kan også være at voksne eller barn putter tissen sin eller gjenstander i tissen, rumpa eller munnen til barn. Dette gjelder også når voksne eller barn får barn til å gjøre dette mot seg selv eller mot andre.
- Voksne som kan gjøre dette mot barn, det kan være mamma, pappa, tante, onkel, besteforeldre, søsken, søskenbarn, fotballtrener, lærere, andre voksne som man kjenner eller fremmede, barn eller andre.
- Når barn opplever vold eller overgrep, kan de få mye vondt i hodet, magen, bli kvalm, få det vondt inni seg, bli redd, trist, sint eller kjenne på andre følelser.

Plan for hvis et barn begynner å fortelle i klasserommet

Det kan være lurt at de voksne, seg imellom har en plan for hva de kan gjøre hvis et barn begynner å fortelle om vold og overgrep i klassen, under undervisningen. En voksen kan f.eks. gå ut på gangen sammen med barnet, eller et annet sted som barnet synes er trygt. Barn bør ikke få beskjed om å stoppe å fortelle. Dette kan gjøre at barnet stopper å fortelle i det hele tatt.

Etter undervisningen

Prat alene med alle barn

Uavhengig om helsesykepleier er bekymret for et barn, bør helsesykepleier ha en prat alene med alle barn. Dette kan gjøres samtidig som barna skal veies eller måles, eller i andre møter eller prater uten foreldre. Dette gjøres for at alle barna skal få mulighet til å si ifra, enten om det er følelser de kjenner på i etterkant av undervisningen, eller at de opplever vold og overgrep. Praten gjennomføres så raskt som mulig etter undervisningen. Det bør også gjennomføres en prat med de barna som ikke var tilstede under undervisningen. Helsesykepleier bør gi samme informasjon som ble gitt felles i klassen. Dette gjøres for å sikre at alle barn får konkret og samme informasjon om hva vold og overgrep er.

Hvis et barn begynner å fortelle under veiing eller måling og andre barn venter må helsesykepleier si tydelig at den har veldig lyst til å fortsette og høre og at de derfor snakkes videre senere samme dag.

Forslag til spørsmål helsesykepleier kan stille i praten

- Hvordan kjentes undervisningen for deg?
- Er det noe du har tenkt på eller lurer på om det som ble sagt under undervisningen?
- Var det noe du ikke helt forsto av det som ble sagt eller noe du vil jeg skal forklare igjen?
- Er det andre ting du har lyst til å snakke om? Det kan være små eller store ting

Spør åpent og direkte

Hvis barn begynner å fortelle om vold og overgrep, trenger barn at helsesykepleier viser at den tåler og hører å høre det barn forteller om. Helsesykepleier bør forklare hvorfor den stiller ulike spørsmål, sånn at barnet forstår hvorfor helsesykepleier vil vite. Helsesykepleier kan forklare at det er fordi helsesykepleier bryr deg om barnet, og vil at barnet skal ha det bra. Når barn får en forklaring på hvorfor helsesykepleier stiller ulike spørsmål, blir det tryggere og enklere å svare ærlig.

Det er også viktig at helsesykepleier forteller at ingenting av det barnet forteller

i praten, deles videre til andre voksne uten at barnet har blitt snakket med først. Dette gjelder også hvis helsesykepleier og barnet har avtalt at det skal skrives ned noe under eller etter praten.

Forslag til spørsmål helsesykepleier kan stille barn:

- Er du mye redd? Er du lei deg? Er du sint?
- Vet du hva voksne ikke har lov til å gjøre med barn?
- Hvordan kjennes det inni deg nå?
- Hva kan vi gjøre nå, tenker du?
- Jeg blir redd for at det skal skje noe dumt med deg, hva tenker du?
- Hvordan kan jeg hjelpe deg best mulig?
- Når skjedde det? Skjer det ofte? Har det skjedd mange ganger?
- Tror du at det vonde skjer med noen andre enn deg?
- Har du fortalt om dette til noen andre før?
- Haster det å gjøre noe i dag, eller vil du lage en trygghetsplan?

Hvis barnet svarer "vet ikke", er det ofte fordi det ikke er trygt nok for barnet å fortelle. Det kan også handle om at barnet ikke har fått nok informasjon til å ta en beslutning, og vurderer inni seg om det kan bli verre av å fortelle.

Grunner til at barn som er utsatt ikke tør å fortelle kan handle om:

- Hva som vil skje med søsken
- Redsel for å såre den forelderen som ikke utsetter barnet
- Ønske om å beskytte en forelder/foreldre fra den som utsetter barnet
- Redsel for at det barnet forteller, vil få konsekvenser for barnet
- Redsel for om det blir verre
- Redsel for at foreldre eller familien får vite

Fortsette å snakke med barn når de har fortalt

Når et barn har begynt å fortelle til helsesykepleier, betyr det at helsesykepleier mest sannsynlig har greid å gjøre det trygt for barnet. Da er det viktig å bevare tryggheten til barnet og fortsette å samarbeide med barnet, sånn at barnet lærer at helsesykepleier er til å stole på. Dette kan gjøre at det blir lettere for barnet å snakke med voksne i andre tjenester, som f.eks. barnevernet eller politi.

Etter barn har fortalt bør helsesykepleier snakke med barnet om hvordan de kjennes inni barnet. Helsesykepleier kan spørre om hva barnet trenger og hva helsesykepleier kan gjøre for å hjelpe barnet. Selv om bekymringsmelding er sendt er det viktig at helsesykepleier fortsetter å snakke med barnet, hvis barnet selv vil det.